

CZY PSI MOŻE POWSTRZYMAĆ IRAN?

Magdalena Trzpił

Biuro Bezpieczeństwa Narodowego

Inicjatywa Krakowska (*Proliferation Security Initiative, PSI*) została ogłoszona w 2003 roku w Krakowie przez prezydenta G.W. Busha. Przystąpiło do niej początkowo 11 państw, obecnie grupa ta rozszerzyła się do ponad 90 krajów. Działania i kompetencje PSI określa *Oświadczenie w sprawie zasad przechwytywania broni masowego rażenia*. Państwa uczestniczące w Inicjatywie opierają się także na dokumentach międzynarodowych ONZ, które stanowią prawną podstawę przeciwdziałania proliferacji.

PSI jest luźną koalicją chętnych, którzy zobowiązali się do pogłębiania i zacieśniania współpracy w celu powstrzymania proliferacji. Stosowanie określonych środków jest dobrowolne. Celem PSI jest przeciwdziałanie transferowi broni masowego rażenia (BMR), środków jej przenoszenia, materiałów i technologii do jej produkcji oraz towarów podwójnego zastosowania. **Działania te opierają się przede wszystkim na wykrywaniu oraz śledzeniu państw i podmiotów pozapaństwowych, które nielegalnie chcą wejść w posiadanie BMR, oraz przechwytywaniu transportów tego typu broni lub jej komponentów. Dotyczy to zarówno sprzedawców, dostawców, jak i odbiorów.** W celu realizacji ww. zadań, **prowadzona jest szeroko zakrojona międzynarodowa współpraca na szczeblu politycznym oraz między poszczególnymi służbami krajowymi odpowiedzialnymi za bezpieczeństwo** (w tym m.in. służbą graniczną i celną), który zakłada udział zarówno służb wojskowych, jak i cywilnych¹.

PSI – odmiennie niż ma to miejsce w przypadku innych porozumień międzynarodowych czy reżimów kontroli eksportu – **jest skierowana na praktyczne wykorzystanie możliwości**, stwarzanych przez ustawodawstwo narodowe i międzynarodowe dotyczące przeciwdziałania proliferacji. Inicjatywa wniosła także *novum* na arenie międzynarodowej poprzez prowadzenie wspólnych operacji przechwytywania.

Specyfika PSI warunkuje jej możliwości przeciwdziałania proliferacji. Stąd, inicjatywa może pełnić rolę pośrednią w działaniach na rzecz nieproliferaacji przede wszystkim w sytuacji, gdy narzędzia dyplomatyczne lub siłowe nie są skuteczne lub nie mogą być wprowadzone. Niemniej, PSI jako jedno z najprężniej rozwijających się mechanizmów przeciwdziałania proliferacji, **może odegrać rolę w spowolnieniu wojskowego programu nuklearnego Iranu.**

„Inicjatywa Krakowska” posiada trzy narzędzia², dzięki którym jest zdolna do opóźnienia budowy borni jądrowej przez Teheran. Pierwszym z nich jest blokada tras dostaw materiałów podwójnego zastosowania do Iranu. By osiągnąć ten cel, państwa uczestniczące w PSI powinny skoncentrować swoje działania na operacjach przechwytywania i monitoringu wszystkich możliwych dróg transferu: lądowego, morskiego (wykorzystywane przez siatkę A.Q. Khana) i powietrznego (dotychczas nie zarejestrowano transportu do Iranu tą trasą).

1) Zob.: *Inicjatywa Krakowska – Proliferation Security Initiative*, Ministerstwo Spraw Zagranicznych RP, <http://psi.polemb.net/>

2) Zob.: Richard Bond, *The Proliferation Security Initiative: Targeting Iran and North Korea?*, Basic Papers No 53, British American Security Information Council, January 2007, <http://www.basicint.org/pubs/Papers/BP53.pdf>, s. 3-8.

Kolejnym narzędziem PSI jest identyfikacja państw i aktorów pozapaństwowych, z których pochodzą dostawy, oraz wykorzystanie takich środków, które odwołają te podmioty od kontynuowania swojej działalności proliferacyjnej. Rola „Inicjatywy Krakowskiej” jest w tym wypadku dwuwymiarowa. Po pierwsze, operacje przechwytywania realizują w praktyce międzynarodowe postanowienia, np. rezolucje ONZ, które za nielegalne uznały transfer określonych materiałów i technologii. Optymalnym scenariuszem jest tutaj zatrzymanie transportu przed jego wysłaniem, na terytorium dostawcy. Po drugie, groźba przechwycenia nielegalnego transferu pełni rolę odstrasżającą wobec potencjalnych dostawców.

Mechanizmem PSI jest również zdolność monitorowania i zapobiegania tzw. miękkiej proliferacji, mianowicie nielegalnemu transferowi danych, oprogramowania, własności intelektualnej czy finansów. Wykorzystanie tego narzędzia pozwala na znaczące opóźnienie rozwoju programu nuklearnego, nawet w sytuacji uzyskania koniecznych materiałów do budowy broni jądrowej. Z drugiej jednak strony, przechwytywanie w ramach miękkiej proliferacji wymaga ścisłej wymiany informacji i współpracy między państwami uczestniczącymi w Inicjatywie. Nielegalny transfer danych czy podejrzane transakcje finansowe są również znacznie trudniejsze do identyfikacji niż fizyczne przechwycenie transportu.

Obecnie efektywność Inicjatywy w kontekście Teheranu jest osłabiana przez kilka czynników. Przede wszystkim **warunkiem koniecznym dla zapewnienia skuteczności jest otoczenie Iranu „pierścieniami” państw** (zob.: Mapa 1), które przystąpiły do PSI i prowadzą aktywne działania na rzecz nieprolifracji. Tymczasem Pakistan

i Chiny, z których były prowadzone nielegalne transfery materiałów podwójnego zastosowania do Iranu, nie należą do grona państw PSI. Z kolei Rosja, która uczestniczy w Inicjatywie, podejmuje ograniczone działania, m.in. ze względu na swoje aspiracje geopolityczne i współpracę z Teheranem w ramach irańskiego programu nuklearnego.

Mapa 1: Otoczenie Iranu a uczestnictwo w PSI

Legenda: kolorem jasnoszarym oznaczone zostały państwa nieuczestniczące w PSI, kolorem ciemnoszarym – państwa uczestniczące w PSI

Słabość stanowi również brak implementacji kompleksowej strategii przechwytywania³. Dotychczas skupiano się przede wszystkim na kontroli Zatoki Omańskiej i Morza Arabskiego, co w przypadku nielegalnego transportu drogą powietrzną lub lądową nie jest wystarczającym zabezpieczeniem nielegalnego transferu.

Korzystając z doświadczeń Polski jako państwa aktywnie działającego na rzecz nieprolifracji i przewodzącego podobnym inicjatywom w Europie Środkowo-Wschodniej, wskazane byłoby zastosowanie podobnej zależności w regionie Bliskiego Wschodu. Pozwoliłoby to m.in. na usprawnienie mechanizmów państw (np. poprzez prowadzenie ćwiczeń), leżących w bezpośrednim sąsiedztwie Iranu. **Do roli regionalnego lidera w ramach PSI mogłyby pretendować Arabia Saudyjska i Zjednoczone Emiraty Arabskie** (które dostrzegają rolę Inicjatywy, czego wyrazem było spotkanie w Abu Zabi w 2007 roku).

Z powyższych względów, **PSI postrzegane jest jako jedne z istotnych narzędzi w ramach globalnego przeciwdziałania proliferacji**, które jednak indywidualnie ma niewielkie możliwości przeciwdziałania proliferacji. Ze względu na ograniczenia wynikające ze specyfiki mechanizmów przechwytywania oraz nieformalny charakter Inicjatywy, mało prawdopodobne jest osiągnięcie pełnej skuteczności w tym obszarze. **PSI z powodzeniem jednak pełni rolę prewencyjną poprzez usprawnianie krajowych mechanizmów, poprawę międzynarodowej wymiany informacji i lepszą koordynację wspólnych działań.**

3) Zob.: A.V. Kumar, *The Proliferation Security Initiative: Five years later, losing its sheen?*, Institute for Defense Studies and Analyses, 7/07/2008, <http://www.idsa.in/publications/stratcomments/VinodKumar070708.htm>.

Magdalena Trzpil – ukończyła Stosunki Międzynarodowe ze specjalizacją Studia Strategiczne w Collegium Civitas. Doktorantka w Katedrze Strategii i Geostrategii Akademii Obrony Narodowej. W BBN pracuje od października 2007 roku.